

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОМПОНЕНТНОГО СКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

З'ясовано, що поява нових видів культури є закономірним результатом ускладнення і диференціації людської діяльності, виникнення нових професій. Кожна професійна група людей виробляє особливу систему етичних принципів, які визначають характер і задають певний стиль взаємодії з клієнтами, колегами, керівництвом, зовнішніми інстанціями тощо. Цих принципів і стилів дотримуються навчальні заклади і професійні асоціації, зберігають їх, перетворюють у систему знань, умінь і навичок, практичний досвід і правила поведінки, закладають у професійну культуру. Здійснено аналіз структури професійної культури майбутніх фахівців різних спеціальностей. Досліджено методологічні основи визначення її компонентів.

Ключові слова: професійна культура, вищий навчальний заклад, професійна підготовка, фахівці з фінансів і кредиту, структура професійної культури.

***Пилевич О. А. Сравнительный анализ компонентного состава профессиональной культуры будущих специалистов.** Установлено, что появление новых видов культуры является закономерным результатом усложнения и дифференциации человеческой деятельности, появления новых профессий. Каждая профессиональная группа людей создает особую систему этических принципов, которые определяют характер и задают определенный стиль взаимодействия с клиентами, коллегами, руководством, внешними инстанциями. Данных принципов и стилей придерживаются учебные заведения и профессиональные ассоциации, сохраняют их, превращают в систему знаний, умений и навыков, практический опыт и правила поведения, закладывают в профессиональную культуру. Проанализирована структура профессиональной культуры будущих специалистов различных специальностей. Исследованы методологические основы определения ее компонентов.*

Ключевые слова: профессиональная культура, высшее учебное заведение, профессиональная подготовка, специалисты по финансам и кредиту, структура профессиональной культуры.

***Pilevich O.A. Comparative analysis of the component composition of the professional culture of the future specialists.** It was established that the appearance of new types of culture is the natural result of the complexity and differentiation of human activity, the emergence of new professions. Each professional group of people produces a special system of ethical principles that define the nature and define a certain style of interaction with clients, colleagues, management, external agencies. Educational institutions and professional associations adhere to these principles and styles, save them, make a system of knowledge, skills, practical experience and rules of conduct, lay in the professional culture. The structure of professional culture of future specialists of different professions is analyzed. Methodological basis for the definition of its components are studied.*

Key words: professional culture, higher education, professional training, specialists in Finance and Credit, the structure of professional culture.

Постановка науково-практичної проблеми. Сучасні демократичні перетворення в Україні, реформування соціально-економічної сфери, інтеграція в європейський освітній простір, зміни принципів, форм та методів роботи у вищих навчальних закладах зумовили значне підвищення вимог до рівня та якості

професійної підготовки майбутніх фінансистів, їхньої фахової та соціальної компетентності, загальної й професійної культури.

В науковій літературі професійна культура вважається інтегральною якістю фахівця, умовою і передумовою ефективної професійної діяльності й професійного самовдосконалення. Аналіз філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури свідчить про відсутність єдиного підходу до тлумачення поняття «професійна культура». Але найчастіше воно використовується при вивченні механізмів соціалізації особистості, в порівнянні з поняттям «загальна культура» або трактується як частина загальної культури особистості. Водночас вивчення даного поняття пов'язано з визначенням суті і структури культури фахівця, при цьому дослідники як синонім не рідко використовують поняття «культура праці». Існує думка, що саме прагнення виокремити культуру суб'єкта праці із загальної системи культури праці і виробництва призвело до введення терміну «професійна культура» [5, 88].

Актуальність і новизна дослідження. Становлення і розвиток фінансової системи України, реальність її входження у світове співтовариство економічно розвинених країн ставить низку теоретико-практичних питань, вирішення яких пов'язано зі з'ясуванням природи та методології філософських, соціологічних, психолого-педагогічних аспектів формування професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту. Це актуалізує вивчення різних наукових підходів до структурування цього феномену та варіативність його компонентного складу з метою проведення подальшого наукового пошуку.

Зв'язок теми статті з важливими науково-практичними завданнями.

Обґрунтована і апробована в процесі педагогічного експерименту структура професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту слугує теоретичною основою розроблення змісту навчання у вищому навчальному закладі, визначення критеріїв, показників та рівнів її сформованості. Окрім цього, формування професійної культури виконує мотиваційну функцію – спонукає особистість до прагнення здійснювати оцінне ставлення до дійсності в процесі власного вдосконалення, а перехід до нової освітньої парадигми, домінуючим чинником якої виступає культура, виховання «людини культури», визначає орієнтири

професійної освіти та навчання упродовж життя.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Зазначена тема статті спонукає до вивчення професійної культури як підсистеми загальної культури. А тому певний інтерес для нашого дослідження представляють праці А. Арнольдова, Л. Буєвої, Л. Кертман, Г. Лимарь та інших учених, в яких висвітлюється місце професійної культури в системі культури. Вітчизняними і зарубіжними вченими досліджуються окремі види культури діяльності фахівців. Цій проблематиці присвячена низка наукових праць. Зокрема, управлінську культуру досліджували С. Корольок, В. Медведь; комунікативну культуру, культуру спілкування і культуру взаємодії вивчали Т. Атрощенко, І. Мачуська, І. Сіданіч, О. Уваркіна, Р. Шулигіна, Н. Якса. В центрі уваги Д. Гуменного, А. Коломієць, О. Коневщинської, О. Малишевського, Г. Павленко знаходиться інформаційна і медіа-культура. Професійну культуру майбутніх фахівців вивчали Л. Висоцька, Г. Гущина, С. Ісаєнко, Г. Комкова, Я. Черньонков, Б. Чупринський, І. Шевченко, Т. Щеголева. Однак професійна культура майбутніх фахівців з фінансів і кредиту залишилась поза увагою вчених, не зважаючи на її актуальність і практичну значущість.

Метою статті є порівняльний аналіз компонентного складу професійної культури майбутніх фахівців різних спеціальностей.

Викладення основного матеріалу. Процес розподілу суспільної праці, який розпочався ще 10 тисяч років тому, зумовив виникнення професійної культури як інтегральної якості особистості, яка відрізняє людей різних спеціальностей, а її зміст тісно пов'язаний з професійною діяльністю. Поява нових видів культури є закономірним результатом ускладнення і диференціації людської діяльності, виникнення нових професій.

Поняття «професія» передбачає певне коло проблем і набір прийомів за допомогою яких ці проблеми можна виявити і розв'язати. Ці прийоми передбачають наявність знань, умінь і навичок у певній сфері діяльності. Отже, кожна професія базується на специфічних для неї знаннях теоретичного і практичного характеру, на своїх критеріях і показниках успішного розв'язання заданих проблем. При цьому кожна професійна група людей виробляє особливу

систему етичних принципів, які визначають характер і задають певний стиль взаємодії з клієнтами, колегами, керівництвом, зовнішніми інстанціями. Такі «правильні» способи побудови міжособистісних стосунків нині викладаються в кодексах, розроблених і прийнятих окремими організаціями і установами, галузями, і навіть на рівні країни. Навчальні заклади і професійні асоціації не тільки дотримуються цих принципів, але й зберігають їх, перетворюють у систему знань, умінь і навичок, практичний досвід і правила поведінки, закладають у професійну культуру.

Таким чином професійна культура формує свій «просторовий» ареал – середовище розвитку професії і фахівців, взаємодії професіоналів. Цей ареал «може бути загальним для представників кількох близьких (споріднених) професій, а може бути диференційованим, якщо професійна група неоднорідна або професія містить декілька спеціальностей» [6, 251]. Для виявлення споріднених професій нами проаналізовано таблицю відповідності Переліку напрямів, за якими здійснювалася підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (до 2015 р.) та Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Перелік 2015), затверджену Наказом Міністерства освіти і науки України від 06 листопада 2015 року № 1151. За результатами виявлено, що до 2015 року напрям підготовки «фінанси і кредит» (для спеціалістів і магістрів спеціальність мала назву «фінанси і кредит (за спеціалізованим и програмами)») було віднесено до галузі знань «Економіка і підприємництво» (0305). До цієї ж галузі знань були включені напрями: економічна теорія, економічна кібернетика, міжнародна економіка, економіка підприємства, управління персоналом та економіка праці, прикладна статистика, маркетинг, облік і аудит, товарознавство і торгівельне підприємництво. З 2015 року змінена не тільки назва спеціальності на «фінанси, банківська справа та страхування», але й вона відноситься вже до іншої галузі (07) «Управління та адміністрування». Споріднені спеціальності слід визначати за цією галуззю. Ними є: підприємництво, торгівля та біржова діяльність (076); менеджмент (073); маркетинг (075); облік і оподаткування (071); публічне управління та адміністрування (074). Будемо вважати, що ці

спеціальності формують свій «просторовий» ареал, оскільки об'єднані однією галуззю знань. Якщо ж підходити з позицій типології професій за предметом праці Є. Клімова, то фахівці з фінансів і кредиту належать до типу професій «людина-людина» (фінансовий менеджер), що потребує наявності компетентності у взаємодії з людьми. Тоді всі професії пов'язані з медичним, побутовим обслуговуванням, навчанням і вихованням, правовим захистом, управлінням тощо формують свій «просторовий» ареал.

Отже, для визначення структури професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту доцільним буде вивчення наукових праць з розв'язання проблем формування і розвитку професійної культури фахівців, які належать до типу професій «людина-людина» (педагог, соціальний педагог, економіст-менеджер, офіцер). У процесі дослідження нами виявлено найбільше наукових праць, присвячених проблемі розвитку професійної культури педагогів або тих, де формування професійної культури розглядається аспектно.

Так, Л. Аухадєєва розглядає комунікативну культуру як компонент загальної і професійної педагогічної культури вчителя. За результатами проведеного дослідження вона дійшла висновку, що професійна культура «передбачає сукупність спеціальних знань, умінь, навичок і досвіду їх реалізації в професійній діяльності. Її сучасним проявом є формування професійного типу мислення, який накладає специфічний відбиток на весь образ мислення і поведінку людини» [1]. Фахівці-професіонали, які сприймають свою професію як образ життя, зазвичай, набувають своє особливе світосприйняття і світорозуміння, особливу його категоризацію, особливе ставлення до низки об'єктів, а іноді й особливості перцепції, що оптимізують взаємодію з явищами реальності. Це науково обґрунтовано та експериментально доведено сучасною психологією.

Формування професійної культури майбутнього вчителя іноземної мови досліджував Я. Черньонков. За результатами вивчення професіограм вчителя, вимог до змісту і характеру його діяльності, а також наукових підходів до визначення структури і функцій культурної діяльності у внутрішньому вияві професійної культури майбутнього вчителя іноземної мови ним виокремлено такі компоненти: професійна спрямованість, ціннісно-мотиваційний, професійні

знання, професійні вміння і навички, комунікативна культура [11, с. 11].

Професійну культуру педагога професійної освіти Т. Ісполатова структурувала на основі компетентнісного підходу, спираючись на те, що сучасна професійна освіта «орієнтується на спеціалізовану підготовку кадрів, що володіють високим рівнем компетентності, а компетентність – це поняття, що означає якість, від якої залежать життєві і трудові успіхи спеціаліста» [2, с. 65]. За результатами дослідження вона дійшла висновку, що до структури професійної культури педагога професійної освіти доцільно включити: педагогічні компетенції, дидактико-технологічну компетенцію, рефлексивну компетенцію, соціально-комунікативну компетенцію, виробничо-технологічну компетенцію.

Однак, до професійної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва (на матеріалі композиції) М. Пічкур включає значно більшу кількість компонентів. Він виходить з визначення, що професійна культура вчителя – це «єдність культури особистості з її фаховою майстерністю, які внаслідок взаємовпливу і взаємопроникнення становлять систему соціально-професійних особистісних якостей. Родовою ознакою кожного компонента цієї системи є композиційність» [2, с. 9]. А тому складовими професійної культури педагога мають бути: культура особистості; педагогічна культура; фахова майстерність; композиційна культура, особистісні якості. Він встановив залежність розвитку особистості вчителя образотворчого мистецтва від значення структурних компонентів педагогічної композиції – кожний окремий компонент розвиває естетичні почуття, спонукає до активної творчої діяльності. Ця ідея покладена ним в основу визначення трикомпонентної структури особистісних якостей професійної культури вчителя образотворчого мистецтва. Відповідно до означеної структури розрізняються такі компоненти: когнітивний, емоційний, діяльнісний.

У зв'язку з об'єктивною потребою педагогічної практики М. Михнюк дослідила, обґрунтувала та експериментально довела доцільність структури професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю з таких компонентів: гносеологічний (методологічна і дослідницька культура); психологічний (психологічна і рефлексивна культура); комунікативний (фахова, дидактична і методична культура); етико-естетичний (етична й естетична

культура); інформаційний (моніторингова і діагностична культура)[7, с. 6–7].

Здійснений структурний аналіз професійної культури педагога дає змогу зробити підсумок. Автори наукових праць вивчали діяльність представників однієї професії – педагогів. Однак, результати їх досліджень свідчать про взаємозв'язок і взаємозалежність їхньої педагогічної діяльності, яка відрізняється специфікою викладання ними різних навчальних дисциплін (предметів), особливостями навчальних закладів, їх приналежністю, характеристикою контингенту учнів або студентів, що має безпосередній вплив на визначення компонентного складу професійної культури.

Професія офіцера-прикордонника також належить до типу професій «людина-людина», а тому структурування його професійної культури представляє для нас науковий інтерес. І. Почекалін вважає, що професійна культура – це «рівень професіоналізму офіцера, досягнутий через філософське осмислення й саморефлексію виконання службових обов'язків та його творчої самореалізації в різних видах оперативно-службової діяльності, які спрямовані на освоєння, передачу і створення нових професійних цінностей і нових досягнень в охороні державного кордону» [10, с. 6]. Ним обґрунтовано й експериментально доведено, що до компонентів професійної культури особистості офіцерів-прикордонників має бути віднесено: професійну спрямованість, професійну компетентність, комунікативні уміння та якості, рефлексію особистісного зростання.

Учений виокремлює ознаки професійної культури офіцера-прикордонника: інтелігентність, розвинутий інтелект, стійка прикордонна спрямованість професійних інтересів і потреб, гармонія розумового, морального та фізичного розвитку, гуманізм, товарицькість, дисциплінованість, відповідальність, розвинутий педагогічний такт, широкий світогляд, спроможність до творчості, майстерність спілкування. Водночас він наголошує на необхідності дотримання вимог до професійної культури особистості офіцера Державної прикордонної служби України, які об'єднано в групи. Йдеться про вимоги, пов'язані: зі змістом службової діяльності офіцера як видом державної служби; правовою регламентацією діяльності; протидією зацікавлених осіб; наявністю владних повноважень; збереженням службової таємниці; соціально-психологічною

атмосферою діяльності офіцера-прикордонника;розмаїтістю діяльності офіцера-прикордонника;дефіцитом часу, своєрідністю зовнішніх умов та перевантаженням у службовій діяльності офіцера-прикордонника. Низка зазначених вимог визначає особливість професійної культури офіцера-прикордонника, яка полягає в її нормативному характері [10, с. 5–6, 13].

Отже, характерним для професійної культури офіцера-прикордонника є те, що її зміст частково прописаний в нормативних документах, вибудований у взаємодії між суб'єктами діяльності за ієрархією управління, формується через цілеспрямовану діяльність адміністрації Державної прикордонної служби України, командування та науково-педагогічний склад Національної академії Державної прикордонної служби України, офіцерський склад. У зв'язку з чіткою ієрархією Державної прикордонної служби України, вибудованих внутрішніх горизонтальних зв'язків, наявності статутних документів можливим вбачаємо цілеспрямований розвиток професійної культури офіцерського складу. В цьому, на наш погляд, є відмінність професійної культури офіцера від інших видів професійної культури.

Нами також було розглянуто морфологію професійної культури студентів інженерно-технічних спеціальностей, яку вивчала С. Ісаєнко. Результати аналізу наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених далий підставу стверджувати, що «професійна діяльність має потужніший вплив на формування особистості порівняно з непрофесійними видами діяльності. ... всебічний і гармонійний розвиток особистості є необхідною умовою формування професіонала та ефективним засобом усунення негативних наслідків впливу професії на нього» [3, с. 8]. Базуючись на теорії діяльності та на основі аналізу елементів особистісної культури, яка знаходиться у діалектичному зв'язку з моральною, естетичною, розумовою, правовою, політичною, екологічною культурою тощовона визначила в структурі професійної культури студентів інженерних спеціальностей такі компоненти: аксіологічний (професійні цінності), технологічний (способи та прийоми професійної діяльності) й особистісно-творчий. У процесі уточнення дефініції «професійна культура» С. Ісаєнко доведено, що її ядром є професійні цінності, сукупність видів перетворювальної

діяльності й особистісні якості[3, с. 15]. На підставі аналізу наукових досліджень нею встановлено, що особливості формування професійної культури зумовлені віковими, індивідуально-творчими та психофізіологічними характеристиками студентів.

Такі висновки наводять на думку, що формування професійних цінностей як ядра професійної культури має розпочинатися з формування фундаментальних «ноологічних, гуманістичних цінностей», які «визначаються тим, що вони не можуть розглядатися як дещо похідне, другорядне у нашому універсумі буття. Цінності християнського гуманізму – це не другорядні елементи певної ідеологічної надбудови, а фундаментальні атрибути становлення і розвитку людини розумної і людини духовної» [8, с. 260–261]. Тільки в такому разі ці цінності можуть слугувати аксіологічною базою для формування професійних цінностей.

За однорідністю професій найбільш близькою до професії фінансиста (фахівця з фінансів і кредиту) є професія економіста-менеджера, професійну культуру якого досліджували Г. Комова та Р. Сунгатулліна. На їх думку, «ефективність професійної діяльності економіста-менеджера після закінчення ВНЗ ... визначається його професійною готовністю до господарської діяльності і розв'язання організаційно-економічних, фінансових й інших питань та професійною культурою»[4, с. 67]. Складовими професійної культури представників цієї професії вони визначають: професійне самовизначення, культурний потенціал (культура мислення, культура мовлення, культура поведінки), професійна готовність до виконання основних видів професійної діяльності, професійно-важливі якості. Вони підкреслюють, що саме зростання професійної культури зумовлює розвиток корпоративного культурного середовища. В ньому мають використовуватися інструменти реалізації стратегій культурно-професійного зростання, що дасть змогу оперативно реагувати на зміни ринкової кон'юнктури, маневрувати ресурсами і можливостями організації. На їх переконання, формуванню «академічної концепції управління професійною культурою економіста менеджера» має сприяти корпоративне університетське середовище [там саме].

Відтак, успішність формування кожного компонента професійної культури економіста-менеджера авторки пов'язують зі створенням корпоративного університетського середовища, наявності інструментарію реалізації певних стратегій культурно-професійного зростання та готовністю самих майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Аналіз отриманих результатів дослідження компонентного складу професійної культури фахівців різних професій уможлиблює **висновок**. Однією із складових досліджуваного феномену є професійні знання, уміння і навички, які включені до компонентів з різною назвою (спеціальні, знання, уміння, навички; професійні знання; професійні уміння і навички; виробничо-технологічна компетенція; фахова майстерність; професійна компетентність; технологічний компонент). Значна увага дослідників приділена комунікативній культурі фахівців (комунікативна культура; комунікативний компонент; соціально-комунікативна компетенція, комунікативні уміння та якості; культура мовлення) та особистісним якостям (особистісно-творчий компонент, професійно-важливі якості, особистісні якості входять до складу професійної та фахової компетентності тощо). Інші компоненти професійної культури більш різняться залежно від професії. На наш погляд, привизначенні структури професійної культури та поетапному формуванні фахівців з фінансів і кредиту варто звернути увагу на такі компоненти: професійна спрямованість; професійне самовизначення; професійна готовність; культурний потенціал; аксіологічний компонент (або ціннісно-мотиваційний); рефлексія особистісного зростання (рефлексивний компонент; рефлексивна компетенція; рефлексивна культура).

Така розбіжність у назвах компонентів залежить не тільки від професії, в межах якої досліджувалась професійна культура фахівців, але й від методології, на основі якої здійснювалось дослідження (філософська теорія діалогу культур; інваріантна структура діяльності; єдність відтворювальної та розвивальної функцій; теорії особистості тощо).

Оскільки даний аналіз зроблено з метою визначення структури професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту, то подальше дослідження має спрямовуватися на узгодження позицій (експертну оцінку) науковців,

роботодавців, практиків-фінансистів і самих майбутніх фахівців щодо компонентного складу професійної культури з попереднім визначенням змісту кожного компоненту, що й визначає перспективи використання результатів дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аухадеева Л. А. Коммуникативная культура как компонент общей и профессионально-педагогической культуры учителя / Л. А. Аухадеева // Филология и культура. – 2006. – № 5. – [Электронный ресурс]. – режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/kommunikativnaya-kultura-kak-komponent-obshchey-i-professionalno-pedagogicheskoy-kultury-uchitelya>. – Назва з екрану].
2. Исполатова Т. В. Педагог профессионального образования: от компетенций к профессионально-педагогической культуре / Т. В. Исполатова // Специальное профессиональное образование. – 2007. – № 2. – С. 65–66.
3. Ісаєнко С. А. Формування професійної культури у студентів інженерно-технічних спеціальностей засобами іноземної мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ісаєнко Світлана Анатоліївна; Ін-т вищої освіти НАПН України. – К., 2009. – 21 с.
4. Комова А. В. Особенности формирования профессиональной культуры экономиста-менеджера / А. В. Комова, Р. Г. Сунгатулліна // Современная наука о менеджменте и технологиях. – 2013. – № 10. – С. 67.
5. Курилович Н. В. Культура профессионального общения как системообразующий компонент общей профессиональной культуры специалиста / Н. В. Курилович // Известия Юго-Западного государственного университета. – 2011. – № 2(35). – С. 83–91
6. Лымарь А. Н. Профессиональная культура в системе культуры / А. Н. Лымарь // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Социально-гуманитарные науки. – 2006. – № 17(72). С. 251–252.
7. Михнюк М. І. Теоретичні і методичні основи розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю: автореф. ... дис. д-ра пед. наук: 13.00.04 / Михнюк Марія Іванівна; Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – К, 2016. – 38 с.
8. Онищенко В. Д. Фундаментальні педагогічні теорії : монографія / Василь Денисович Онищенко. – Львів : Норма, 2014. – 356 с.
9. Пічкур М. О. Формування професійної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва (на матеріалі композиції): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Пічкур Микола Олександрович; Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2000. – 23 с.
10. Почекалін І. М. Формування професійної культури офіцерів-прикордонників в умовах службової діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Почекалін Ігор Миколайович; Національна академія Держ. прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Держ. прикордонна служба України. – Хмельницький, 2011. – 22 с.
11. Черньонков Я. О. Формування професійної культури майбутнього вчителя іноземної мови: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 /

Черньонков Ярослав Александрович; Кіровоградський держ. пед. ун-т імені Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2006. – 22 с.

1. Auhadeeva L. A. Kommunikativnajakul'turakakkomponentobshhej i professional'no-pedagogicheskojkul'turyuchitelja / L. A. Auhadeeva // Filologija i kul'tura. – 2006. – № 5. – [Elektronnijresurs]. – rezhimdostupu: <http://cyberleninka.ru/article/n/kommunikativnaya-kultura-kak-komponent-obshchey-i-professionalno-pedagogicheskoy-kultury-uchitelya>. – Nazva z ekranu].

2. Ispolatova T. V. Pedagogprofessional'nogoobrazovanija: otkompetencij k professional'no-pedagogicheskojkul'ture / T. V. Ispolatova // Special'noeprofessional'noeobrazovanie. – 2007. – № 2. – S. 65–66.

3. Isayenko S. A. Formuvannyaprofesiynoyikul'tury u studentivnzhenernotekhnichnykhspetsial'nosteyzasobamyinozemnoyimovy : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / IsayenkoSvitlanaAnatolijivna; In-t vyshchoyiosvity NAPN Ukrayiny. – K., 2009. – 21 s.

4. Komova A. V. Osobnostiformirovanijaprofessional'nojkul'turyjekonomista-menedzhera / A. V. Komova, R. G. Sungatullina // Sovremennyenaukoemkietehnologii. – 2013. – № 10. – S. 67.

5. Kurilovich N. V. Kul'turaprofessional'nogoobshhenijakaksistemoobrazujushhijkomponentobshhejprofessi onal'nojkul'turyspecialista / N. V. Kurilovich // Izvestija Jugo-Zapadnogogosudarstvennogouniversiteta. – 2011. – № 2(35). – S. 83–91

6. Lyamar' A. N. Professional'najakul'tura v sistemekul'tury / A. N. Lyamar' // VestnikJuzhno-Ural'skogogosudarstvennogouniversiteta. Serija: Social'nogumanitarnyenauki. – 2006. – № 17(72). S. 251–252.

7. Mykhnyuk M. I. Teoretychniimetodychniosnovyrozvytkuprofesiynoyikul'turyvykladachivspetsial'nykhd ystsyplinbudivel'nohopofilyu: avtoref. ... dys. d-raped. nauk: 13.00.04 / MykhnyukMariyaIvanivna; In-t prof.-tekhn. osvity NAPN Ukrayiny. – K, 2016. – 38 s.

8. Onyshchenko V. D. Fundamental'nipedahohichniteoriyi :monohrafiya / Vasyll' DenysovychOnyshchenko. – L'viv : Norma, 2014. – 356 s.

9. Pichkur M. O. Formuvannyaprofesiynoyikul'turymaybutn'ohovchytelyaobrazotvorchohomystetstva (namaterialikompozytsiyi): avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / PichkurMykolaOleksandrovych; Instytutipedahohikyipsykhologohiyiprofesiynoyiosvity APN Ukrayiny. – K., 2000. – 23 s.

10. Pohekalin I. M. Formuvannyaprofesiynoyikul'turyofitseniv-prykordonnykiv v umovakhslyzhbovoyidiyal'nosti: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / PohekalinIhorMykolayovych; Natsional'naakademiyaDerzh. prykordonnoyislyzhbyUkrayinyimeniBohdanaKhmel'nyts'koho, Derzh. prykordonnaslyzhbaUkrayiny. – Khmel'nyts'kyy, 2011. – 22 s.

11. Chern'onkovYa. O. Formuvannyaprofesiynoyikul'turymaybutn'ohovchytelyainozemnoyimovy: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Chern'onkovYaroslavOleksandrovych; Kirovohrads'kyyderzh. ped. un-timeniVolodymyraVynnychenka. – Kirovohrad, 2006. – 22 s.

14 серпня 2016 р.